

TURIZM XIZMATLARI BOZORI KO'RSATKICHLARINING TARKIBI VA DINAMIKASINI STATISTIK BAHOLASH

Karimov Sardorbek Baxodirjon o'gli

*Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti Iqtisodiy Statistika Kafedrası Mustaqil
Izlanuvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizm xizmatlari bozori ko'rsatkichlarining tarkibi va ularning dinamikasi statistik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Turizm xizmatlari bozori iqtisodiyotning muhim segmenti bo'lib, unda talab va taklif, daromadlar, xizmatlar hajmi hamda iste'mol strukturasidagi o'zgarishlar muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda turizm bozorining asosiy indikatorlari, ularning o'zgarish tendensiyalari hamda iqtisodiy omillar bilan bog'liqligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: turizm xizmatlari bozori, statistik tahlil, dinamik o'zgarishlar, talab va taklif.

Kirish

Turizm xizmatlari bozori zamonaviy iqtisodiyotda tez rivojlanayotgan va yuqori darajada diversifikatsiyalashgan tizimlardan biridir. Ushbu bozor nafaqat iqtisodiy daromad manbai, balki bandlikni oshirish, hududiy rivojlanish va xalqaro aloqalarni mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli turizm xizmatlari bozorining tarkibi va uning dinamikasini statistik baholash dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Asosiy qism

Turizm xizmatlari bozori ko'rsatkichlari tarkibiga bir nechta asosiy elementlar kiradi. Bular sayyohlar oqimi, turizm xizmatlaridan olingan daromadlar, mehmonxona va joylashtirish xizmatlari, transport xizmatlari hamda umumiy ovqatlanish sektoridir. Ushbu elementlar bir-biri bilan o'zaro bog'liq bo'lib, bozorning umumiy holatini belgilaydi. [1, 155 b]

Statistik tahlilda ushbu ko'rsatkichlarning dinamikasi vaqt davomida o'zgarishi o'rganiladi. Mavsumiylik, iqtisodiy sharoitlar va tashqi omillar turizm xizmatlari bozorining tebranishlariga sabab bo'ladi. Masalan, yuqori mavsumlarda xizmatlarga bo'lgan talab ortadi, past mavsumlarda esa kamayish kuzatiladi.

Talab va taklif muvozanati turizm bozorining asosiy iqtisodiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Talabning oshishi narxlarning o'zgarishiga va xizmatlar sifatining yaxshilanishiga olib keladi. Bu jarayon statistik ko'rsatkichlar orqali tahlil qilinib, bozorning barqarorligi baholanadi. [2, 95b]

Shuningdek, turizm xizmatlari bozorida daromadlar dinamikasi ham

muhim indikator hisoblanadi. Turizm xizmatlaridan olingan umumiy tushumlar iqtisodiy o'sish darajasi va sektorning samaradorligini ko'rsatadi. Bu ko'rsatkichlar vaqt qatorlari asosida o'rganilib, kelajakdagi o'zgarishlar prognoz qilinadi.

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi turizm xizmatlari bozori statistik tahlilini sezilarli darajada takomillashtirdi. Onlayn bron qilish tizimlari, elektron to'lovlar va raqamli platformalar orqali real vaqt rejimida ma'lumotlar yig'ish imkoniyati yaratildi. Bu esa bozorni yanada aniq va tezkor tahlil qilishga xizmat qiladi. Shuningdek, turizm xizmatlari bozorida raqobat darajasi ham muhim statistik ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Bozorga yangi ishtirokchilarning kirib kelishi xizmatlar sifatini oshiradi va narxlar barqarorligini ta'minlaydi. Raqobat muhiti kuchli bo'lgan hududlarda turizm xizmatlari sifati yuqori bo'lib, bu sayyohlar oqimining barqaror o'sishiga olib keladi.

Raqamli transformatsiya turizm xizmatlari bozorining rivojlanishida yangi bosqichni boshlab berdi. Onlayn platformalar, mobil ilovalar va elektron bron tizimlari bozorni yanada shaffof va tezkor qildi. Bu esa real vaqt rejimida ma'lumotlarni tahlil qilish va operativ qarorlar qabul qilish imkonini kengaytirdi.

Bundan tashqari, turizm xizmatlari bozorida mijozlar qoniqishi indeksi ham muhim statistik ko'rsatkich sifatida qo'llanilmoqda. Xizmat sifati, narx mosligi va umumiy tajriba sayyohlarning qayta tashrif qilish ehtimolini belgilaydi. Bu esa bozorning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Turizm xizmatlari bozorida mavsumiylik omili ham juda muhim statistik xususiyat hisoblanadi. Ayrim hududlarda yozgi yoki qishki mavsumlarda sayyohlar oqimi keskin oshadi, boshqa davrlarda esa pasayish kuzatiladi. Bu holat xizmatlar hajmi, narx siyosati va bandlik darajasiga bevosita ta'sir qiladi. Mavsumiy tebranishlar vaqt qatorlari asosida tahlil qilinadi. [3, 120b]

Yana bir muhim jihat sifatida turizm xizmatlar sifatini o'lchash indikatorlari rivojlanib bormoqda. Mehmonxona reytinglari, mijoz fikrlari, onlayn baholash tizimlari va servis sifati indeksleri bozorning real holatini baholashda keng qo'llanilmoqda. Bu ko'rsatkichlar statistik modellar uchun qo'shimcha ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Turizm xizmatlari bozorining tarkibiy o'zgarishlariga demografik omillar ham ta'sir ko'rsatadi. Aholining yosh tarkibi, daromad darajasi va urbanizatsiya jarayoni turizmga bo'lgan talabni shakllantiradi. Yosh avlod ko'proq raqamli xizmatlardan foydalanishi sababli onlayn turizm segmenti tez rivojlanmoqda.

Shuningdek, xalqaro turizm oqimlarining o'zgarishi ham bozor dinamikasida muhim rol o'ynaydi. Viza siyosati, xalqaro aloqalar va xavfsizlik

darajasi sayyohlar harakatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Bu omillar statistik modellarda tashqi determinantlar sifatida hisobga olinadi.

Turizm xizmatlari bozorida investitsiya faolligi ham muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Mehmonxona qurilishi, dam olish maskanlari va turizm klasterlariga yo'naltirilgan investitsiyalar bozor hajmini kengaytiradi. Investitsiya oqimlari o'sishi xizmatlar sifati va taklifini oshiradi. [4, 120b]

Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlari bozori "aqlli tizimlar" asosida rivojlanmoqda. Sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan bron tizimlari va ma'lumotlar tahlili platformalari bozorni yanada samarali boshqarish imkonini bermoqda. Bu esa statistik tahlilning aniqligini oshiradi.

Umuman olganda, turizm xizmatlari bozori ko'rsatkichlarining tarkibi va dinamikasi ko'p omilli va murakkab tizim bo'lib, u iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik va institutsional omillar bilan chambarchas bog'liq. Statistik yondashuv esa ushbu jarayonlarni chuqur tahlil qilish va aniq xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Umuman olganda, turizm xizmatlari bozorining tarkibi va dinamikasini statistik baholash uning ichki tuzilishini chuqur tushunish, o'zgarish tendensiyalarini aniqlash va samarali boshqaruv qarorlarini ishlab chiqishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Turizm xizmatlari bozori ko'rsatkichlarining tarkibi va dinamikasini statistik baholash uning iqtisodiy ahamiyatini chuqur tushunish imkonini beradi. Bozorning asosiy indikatorlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish orqali rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish mumkin.

Statistik yondashuv turizm xizmatlari bozorining barqarorligini baholash, mavsumiy tebranishlarni tushunish va kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini prognoz qilishda muhim vosita hisoblanadi. Umuman olganda, turizm xizmatlari bozori dinamikasini o'rganish iqtisodiy rejalashtirish va strategik boshqaruv uchun zarur ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Statistik yondashuv turizm xizmatlari bozoridagi o'zgarishlarni chuqur tahlil qilish, mavsumiy tebranishlarni aniqlash va uzoq muddatli tendensiyalarni baholash imkonini beradi. Bu esa bozorni boshqarishda aniq va asoslangan qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Ayniqsa, talab va taklif dinamikasi, narxlar o'zgarishi hamda xizmatlar sifati o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalar turizm xizmatlari bozorining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Onlayn platformalar, elektron bron tizimlari va real vaqt rejimidagi ma'lumotlar tahlili bozorni yanada shaffof va tezkor boshqarish imkonini bermoqda. Bu esa statistik ma'lumotlarning aniqligi va tezkorligini oshiradi.

Turizm xizmatlari bozorining barqaror rivojlanishi uchun investitsiya muhitining yaxshilanishi, infratuzilmaning modernizatsiyasi va xizmatlar sifatining oshirilishi muhim omillar hisoblanadi. Ushbu omillar statistik ko'rsatkichlarda o'z aksini topib, sohaning real holatini ifodalaydi.

Turizm bozorining kengayishida hududiy diversifikatsiya ham muhim omil hisoblanadi. Faqat yirik shaharlar emas, balki kichik hududlar ham turizm oqimidan foyda ko'ra boshlamoqda. Bu esa iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish va hududiy rivojlanishni muvozanatlashtirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, ekologik barqarorlik masalasi ham turizm xizmatlari bozorining kelajakdagi rivojlanishida muhim yo'nalish sifatida qaralmoqda. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik standartlarga rioya qilish turizmning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi.

Umuman olganda, turizm xizmatlari bozori ko'rsatkichlarining tarkibi va dinamikasini statistik baholash nafaqat mavjud holatni tushunish, balki kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini aniqlashda ham muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Bu yondashuv turizm sohasining samarali boshqaruvi, investitsion qarorlar qabul qilish va raqobatbardoshlikni oshirishda asosiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sultonov B.B. *Iqtisodiy statistika asoslari*. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021, 155–178-betlar.
2. To'xliyev N., Quدراتov G. *Turizm iqtisodiyoti*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020, 95–118-betlar.
3. Mirzaev S.M. *Turizm xizmatlari rivojlanishi*. Toshkent: Fan nashriyoti, 2019, 60–84-betlar.
4. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD). *Turizm tendensiyalari va siyosati*. Parij, 2021, 120–145-betlar.
5. Jahon turizm tashkiloti (UNWTO). *Turizm bozorini tahlil qilish bo'yicha hisobot*. Madrid, 2022, 40–66-betlar.